

54.

ΔΙΟΥΔΙΟΣ. ΕΠ.

Νόμος.

Τῆς ΒΙΒΛΙΑΣ

940.54
Δ10





ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
— ΧΑΝΙΩΝ —
Αρ. βιβλ. 4971
Χρον. Πρωτ. 29.3.1958
Είδος βιβλ. *Δημοτικό βιβλίο*
Αρ. 940-54/1010





10

Νίκος Σταυρίδης

1499

ΛΟΓΟΣ

ΡΕΘΥΜΝΗΣ ΚΑΙ ΑΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ



ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
4971
29-8-58
...
...
...

ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ

ΤΥΠΟΙΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΣ»

— 1905 —

Ε. Α. ΜΑΛΑΓΑΡΑΝΗΣ

ΩΡΟΛΟΓΟΠΟΙΟΣ

ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ

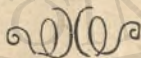


ΛΟΓΟΣ

ΡΕΘΥΜΝΗΣ ΚΑΙ ΑΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ

Ἀπαγγελθεὶς ἐν τῷ Καθεδρικῷ ναῶ τῆς Ρε-
θύμνης ὅτε ἡ πόλις κατὰ τὴν 30 Μαρτίου
1904 ἐδεξιόυτο πολίτας ἐξ Ἑλλά-
δος ἐπισκέπτας, καὶ ὁ Δῆμος ἐτέ-
λει δοξολογίαν ἐπὶ τῇ Ἑλ-
ληνικῇ ἀπελευθερώσει.

Δαπάναις τῶν μελῶν τῆς διοργανωτικῆς τῆς
ἐκδρομῆς Ἐπιτροπῆς, ἐκ τῶν κ. κ. Ματ-
θαίου Ροδινοῦ, Θεοδώρου Λουκάκη, Ἐμμ.
Δ. Μαλαγαρδῆ, Θεοδ. Σ. Φιντικᾶκη, Μιχ.
Στυλιανᾶκη, Παντ. Ἀνιτσᾶκη.



ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ

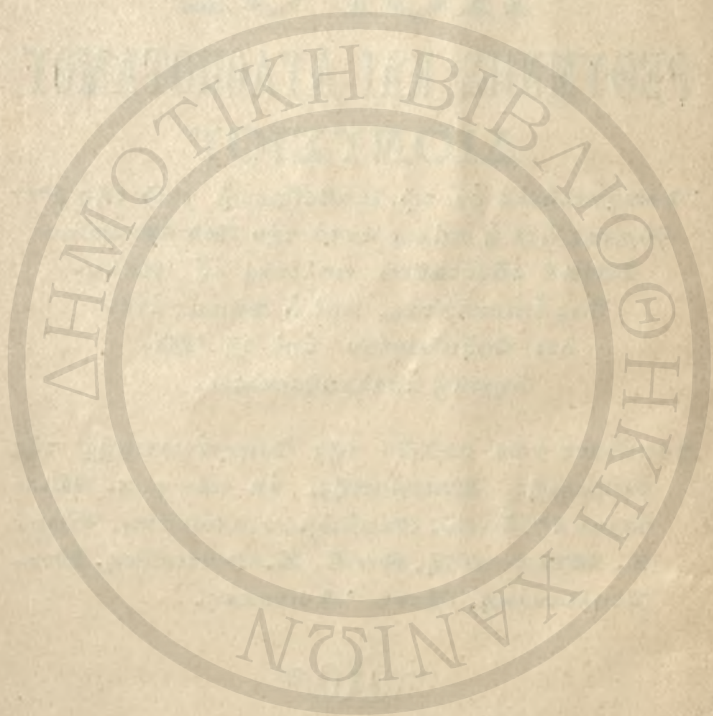
ΤΥΠΟΙΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΣ»

— 1905 —

Ε. Δ. ΜΑΛΑΓΑΡΔΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΠΟΙΟΣ

ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ



Λ Ο Γ Ο Σ

Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου Διονυσίου ἀπαγγεληθεὶς ἐν τῷ Καθεδρικῷ ναῷ τῆς Ρεθύμνης ὅτε ἡ πόλις κατὰ τὴν 30 Μαρτίου 1904 ἐδεξιοῦτο πολίτας ἐξ Ἑλλάδος ἐπισκέπτας, καὶ ὁ Δῆμος ἐτέλει δοξολογίαν ἐπὶ τῇ Ἑλληνικῇ ἀπελευθερώσει.

Ἄλλαχοῦ ! Ἐκεῖ ὑπὸ τὴν ἱεράν Ἰδην, ἐν τῇ ἱερᾷ τοῦ Ἀρκαδίου Μονῇ, ἐπόθουν δεξιούμενος νὰ χαιρετίσω ὑμᾶς, πεφιλημένοι ἀδελφοί.

Ἐν τῇ περιδόξῳ ἐκείνῃ Μονῇ μυριόνεκρος πρὸ ἐτῶν, οὐχὶ πολλῶν, συνετελέσθη θυσία, θυσία ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς τιμῆς καὶ τῆς πατρίδος, θυσία ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς εὐλογημένης γῆς τῆς πατρίδος, θυσία ὑπὲρ μιᾶς ἰδέας, ἰδέας μεγάλης καὶ ὑψηλῆς, τῆς ἰδέας τῆς μεγάλης Πατρίδος.

Τὴν θυσίαν ἐκείνην ἐπετέλεσαν αὐτόθυτα θύματα, νεότης καὶ σφρίγος καὶ παρακμῆ, παῖδες καὶ γέροντες, ἔφηβοι καὶ κόραι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες.

Καὶ τὴν θυσίαν ταύτην τιμῶντες ἤλθετε, ἵνα προσενέγκητε φόρον σεβασμοῦ εἰς τὴν γῆν ταύτην τὴν ἐθνικὴν, καὶ στέφανον ἀγάπης καὶ μνημοσύνου ἱεροῦ, εἰς τοὺς μάρτυρας τῆς Ἐθνικῆς ἐνότητος, τῆς πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος.

Μετάστητε λοιπὸν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἡμῶν εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Δεισδύσατε νοερώς διὰ τῶν περιόδων τῶν ἐτῶν, εἰς τὸ ἔτος καὶ εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην, εἰς τὸ λυκόφως τῆς 8 Νοεμβρίου 1866. Ἀναπαραστήσατε ἐν τῇ φαντασίᾳ ὑμῶν τὴν μεγάλην ἐκείνην τραγωδίαν. Ἴδετε τὸ σκότος φωτιζόμενον αἴφνης, καὶ ἀκούσατε τὸν μέγαν καὶ φοβερὸν βρόμον. Ἴδετε ἐνηγκαλισμένα ἀνερχόμενα εἰς τὸν ἀέρα ἐν μέσῳ φωτεινῶν προβολῶν, ἐν μέσῳ φλογῶν καὶ καπνοῦ, ἐν μέσῳ αἱμάτων καὶ πυρिकाύστων σαρκῶν γενναῖα τῆς πατρίδος τέκνα. Ἴδετε καλυπτομένην ὑπὸ τῶν καταρριφθέντων τειχῶν χιλιάδα ἐχθρικῶν πτωμάτων. Ἡκούσατε ; Ὁ βρόμος ἐκεῖνος εἶναι ἡ φωνὴ, ὁ διαρκὴς στεναγμός, καὶ ἡ καθ' ἡμέραν ἀναπνοὴ τῆς δουλευσούσης πατρίδος. Εἶδετε ; Τὸ φῶς ἐκεῖνο εἶναι ἡ ἀδιάλειπτος ἀναλαμπὴ τῆς φλεγομένης ὑπὸ πόθου καρδίας τῆς μητρὸς πατρίδος.

Ἄλλ' ἰδοὺ στεφάνη φωτεινὴ περιβάλλει τῆς Μονῆς Ἀρκαδίου τὰ τεῖχη. — Εἶναι ἡ στεφάνη τοῦ μαρτυρίου, ἡ στεφάνη ἣτις διακρίνει τοὺς ἁγίους. — Ἀποκαλύφθητε. — Ἴδοὺ προελαύνει πρὸ ὑμῶν καὶ ὑπεράνω ὑμῶν χορὸς σκιῶν ἱερῶν. Τοῦ χοροῦ ἡγεῖται μελανοπώγων ῥασσοφόρος μοναχὸς ἀνυψῶν σταυρὸν καὶ ἀνημμένην δᾶδα, καὶ σημαίαν ἐπὶ κοντοῦ συμβολίζουσαν μεγάλοις γράμμασι τὸν σκόπον τῶν ἀγώνων τῶν Κρητικῶν. — Εἶναι αἱ ψυχαὶ τῶν πυρिकाύστων τοῦ Ἀρκαδίου μαρτύρων — Εἶναι ὁ Γαβριήλ ἐκεῖνος, τοῦ Ἀρκαδίου ὁ δοξασθεὶς ἡγούμενος —

Πρόσχωμεν. Οἱ μάρτυρες εὐλογοῦσι χαιρετίζοντες ὑμᾶς.

Ἀντιπαρῆλθε τὸ σμῆνος τῶν μαρτύρων τοῦ Ἀρκαδίου, καὶ συνηνώθη πρὸς στρατιᾶς ψυχῶν, ἐποχῶν πολλῶν τῆς Κρητικῆς ἱστορίας, ἐποχῶν ἀγώνων ἀδιαλείπτων, ἐποχῶν βασάνων διαρκῶν· καὶ ἡ σημαία τοῦ Γαβριὴλ ἀνεμίχθη πρὸς πληθὺν σημαιῶν ἄλλων Κρητικῶν, τῶν μὲν παλαιτέρων τῶν δέ

Ἄλλ' οὐχὶ — Ἡ σημαία τοῦ Γαβριὴλ ἀνορθοῦται ἔτι ἐν μέσῳ ἡμῶν· καὶ ἡμεῖς θαυμασμοῦ ἔμπλεοι ἰστάμεθα θαυμάζοντες τῆς ἱεῖας ἐκείνης ἀγωνίας τὸ ἀφ' ὑψηλοῦ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ῥιπταζόμενον ἔμβλημα τῶν Κρητικῶν ἐκείνων ἀγώνων. Ἐνωσις ἢ θάνατος.

Καὶ τὸ ἔμβλημα ἐκεῖνο ὄρκος ἱερὸς ἐστήριζε, καὶ τοῦ ἐμβλήματος ἐκείνου, χιλιάδες καρδίαι Κρητῶν, γοργῶς παλλόμεναι ὑπερημύνοντο. Ἀδύνατος ἐδείκνυτο ἡ Ἐνωσις, καὶ ἰδοὺ προκαλουμένη ἐπήρχετο τοῦ θανάτου ἢ ἔφοδος. Καὶ ἐκατόμῃ διεδέχετο ἐκατόμῃν, καὶ θυσίας διεδέχοντο δεινῶν συμφοραὶ, καὶ ἥρωες ἀνέτελλον, καὶ ἥρωες ἔδυον, καὶ πανταχοῦ τῆς νήσου εἰς ἐκυριάρχει τῶν πάντων πόθος, ὁ πόθος τῆς ἐνώσεως, καὶ ἐν ἐπραγματοῦτο πανταχοῦ, τοῦ θανάτου τὸ ἔργον. Τίς ὁ πόθος οὗτος τῆς ἐνώσεως; Τίνος καρδίας, ὁ σπαραγμὸς οὗτος ἄλλοις δεινοῦ, ὑπὲρ οὗ προσεφέρετο ἡ ζωὴ τσοσούτων καὶ τσοσούτων θυμάτων; — Μικρά τις ἱστορικὴ ἔρευνα, καὶ μικρά τις ψυχολογικὴ ἀνατομὴ θὰ προβάλλωσιν ἡμῖν τῶν ἐρωτημάτων τὴν ἐπίλυσιν.

Δὲν εἶναι ἱστορία συνήθης, ἡ ἱστορία τῆς Κρήτης. — Κατέκτησαν καὶ χώρας ἄλλας κατακτητῶν πολυάριθμα σμήνη, καὶ κατεπνίγη εὐχερῶς καὶ ἐξηφανίσθη ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, τοῦ ἔθνισμοῦ αὐτῶν ἡ ἰδέα καὶ ἀντίληψις,

καὶ ἀλλεπάλληλοι προήχθησαν ἔθνικαὶ προβολαὶ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἐκάστοτε ἐπικρατοῦσης ἐπὶ τῆς χώρας φυλῆς. Ἄλλὰ τῆς Κρήτης ἀμιγῆς πάντοτε διετηρήθη ὁ χαρακτήρ ὁ ἔθνικός. — Ἐπῆλθον καὶ κατ' αὐτῆς, ἀλλόφυλοι κατακτηταί, Ρωμαῖοι καὶ Σαρακηνοί, Ἄραβες καὶ Γενουήσιοι, Ἐνετοὶ καὶ Τοῦρκοι, ἀλλὰ παρῆλθον διαβάσεως ἴχνη μόνον καταλιπόντες ὀλίγας ἐπὶ λίθων γραμμάς. — Ἦσαν τύραννοι ἐκεῖνοι, καὶ δεσμίᾳ ἐσφάδαζεν ἡ Κρήτη, προσπαθοῦσα πάντοτε νὰ καταρρίπτῃ τὸν ἐπ' αὐτῆς καθήμενον κατακτητὴν. — Ἀγῶνες διηνεκεῖς, διαπάλη συνεχῆς καὶ ἀδιάλειπτος ἦτο ὁ πολιτικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος ἐπὶ αἰῶνας τῆς δυσμοίρου νήσου. — Τέκνον τῆς ἐλευθερίας ἡ Κρήτη, μητρὶς λεγομένη Διὸς τοῦ ἐριγδούπου καὶ ἐλευθερίου, δὲν ἠδύνατο ν' ἀνεχθῆ δεσμά, οὐδὲ ἄλυσιν περιστέλλουσαν τὰς ἐνεργείας αὐτῆς. Εἶχεν ὄρη ὑψηλὰ κρησφύγετα, καὶ βράχους ἀπροσίτους ὄρημητήρια, καὶ ἐκεῖ ἐλευθέρα ζῶσα, καὶ ἐκεῖθεν ὡς αἰτὸς ἐπιπίπτουσα, καὶ ἐκεῖθεν ἀπὸ τοῦ λίχνου τοῦ Διὸς, καὶ ἀπὸ τῶν λευκῶν ὄρεων βέλλουσα διαρκεῖς κεραυνούς, ἐδίωκεν ἐκείνους οἵτινες, ξένοι δορυκῆτορες ἦλθον, τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς λυμαινόμενοι. — Καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτῆς ἐκάστοτε νέον διέκρινεν ἔμβλημα, καὶ νέα ἐχαρακτήριζε σημαῖα, ἀλλ' ὁ σκοπὸς καὶ πόθος τῶν ἀγῶνων ἦτο εἰς καὶ ὁ αὐτὸς πάντοτε, ὁ πάντοτε εὐγενῆς καὶ ἰδεώδης, ὁ πάντοτε ὑψηλὸς καὶ γενναῖος, ὁ σκοπὸς καὶ πόθος τῆς ἐνότητος τῶν τέκνων τῆς ὅλης πατρίδος. — Δὲν ἠδύνατο οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ φαντασθῆ ἑαυτὴν ἡ Κρήτη κεχωρισμένην καὶ ἀπεσπασμένην ἀπὸ τῆς ὅλης ἐνότητος τοῦ ἔθνους. Καὶ ὅταν περιστάσεις ἀντίξοοι ἐπήρχοντο κατ' αὐτῆς, καὶ ὅταν χεῖρες βέβηλοι ἤρπαζον, καὶ διηύθουνον

τὸ κυβερνητικὸν πηδάλιον τῆς νήσου, ἐξηγείρετο θαρσαλέα καὶ τρομερὰ, καὶ ἀπὸ τῆς κρυφῆς τῆς ἱερᾶς Ἰδῆς ἐπεσκόπη τὰ βᾶθη τοῦ ὀρίζοντος, καὶ προσεπάθει νὰ ἀνεύρη ἐκεῖθεν τὸ κέντρον τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως. — Καὶ ὄρσοερά ἡ ζωογόνος αὔρα πνέουσα, καὶ ἄγριον καὶ ἀφρόεν κῦμα κυλινδούμενον ἔφερον πρὸς αὐτὴν τοῦ ἔθνους τὸ γλυκὺ ὄνομα, καὶ ἐγνώριζον αὐτῇ τῶν ἐλπίδων τῶν ἐθνικῶν τὸν φωτοβόλον φάρον. — Ἦτο κέντρον ἐλπίδων Ἑλληνικῶν ἡ χριστιανικὴ πόλις τοῦ Βύζαντος; Ἐπτερύγιζεν ἰδοῦ τῆς χριστιανικῆς Αὐτοκρατορίας ὁ δικέφαλος ἀετὸς, καὶ ριπταζόμενος ἀνὰ τὰ ὄρη, καὶ τὰς κοιλάδας τῆς νήσου ἐξήγγιζε τὸν ἀέρα, καὶ συνείχε περι αὐτὸν πᾶσαν Κρητικὴν καρδίαν, ποθοῦσαν νὰ ἴδῃ τὴν πατρίδα, μέρος ἀποτελοῦσαν τοῦ ὅλου ἔθνους, οὔτινος πυρὴν καὶ ἔδρα ἦτο ἡ ἐν τῷ Βοσπόρῳ ἐπτάλοφος πόλις. Καὶ ὁ δικέφαλος ἀετὸς ἀπὸ τῶν ὀρέων ἐπὶ τὰς πεδιάδας ἐπιπίπτων καὶ στρατηλάτην Νικηφόρον ἐπισκιάζων, ἐξετόπιζε τῶν Ἀράβων τὰ ὀλέθρια στίφη, ἅτινα μικρὸν ἔτι καὶ ἐσβέννουσιν τὸν σπινθῆρα τῆς Ἑλληνικῆς ἐστίας.

Ἀρπάζει, ἀντὶ χρημάτων εὐτελῶν, τὴν λείαν ἀπὸ τῶν σταυροφόρων ἀρχόντων τῆς Ἑνετίας ὁ θαλασσοβίωτος λέων, καὶ φωλεὰν βορᾶς, καὶ τόπον καταστροφῆς καὶ ἐρημώσεως ἀπεργάζεται τὴν ἐκατόμπολιν νήσον. Ἄλλ' ἰδοῦ ὑψοῦται δίστομος μάχαιρα ἐκδικήσεως ἡ πλειὰς τῶν χορτασῶν, καὶ μορμολύκειον φοβερὸν, ἡ τὸν δικέφαλον πτεροφόρον ἀετὸν ἔχουσα σημαία. — Διώκεται ὁ λέων καὶ κυριαρχεῖ καὶ πάλιν τῆς νήσου τοῦ κυανοῦ αἰθέρος ὁ βασιλεὺς, καὶ ἡ Κρήτη, τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀναπόσπαστον μέλος, δέχεται ἄρχοντας τοὺς ἐκ Βυζαντιῶν σταλέντας.

Καιρὸς δὲν παρέρχεται πολὺς, καὶ ἐπανακάμπτει ἄ-
 γριος ἐκ πείνης ὁ αἰμοβόρος θαλασσοκράτωρ λέων ὁ Ἐνε-
 τικὸς καὶ θύει καὶ ἀπολύει καὶ ἐξεγείρει τῶν ἐντοπίων ἀρ-
 χόντων τὸν κράτιστον. Καὶ ἡγεῖται τῆς στάσεως ὁ Καλλέρ-
 γης ἐκεῖνος, καὶ τὸ ἔμβλημα τῶν Καλλεργῶν, ἡ κυανό-
 λευκος, ἢ τῆς σήμερον ἐθνικὴ σημαία συναγείρει περὶ τὸν
 κοντὸν αὐτῆς πᾶσαν ὑπὲρ πατρίδος παλλομένην καρδίαν,
 καὶ μία φωνή, φωνὴ τὸ πρῶτον ἤδη τὰς κοιλάδας καὶ τοὺς
 δρυμοὺς τῆς νήσου δοιοῦσα, ἢ φωνὴ — Ἐλευθερία ἢ θάνα-
 τος, ἀπωθεῖτο φεύγοντας τοὺς ἐπτοημένους καὶ νενεκρω-
 μένους τυράννους Ἐνετούς. Ἄλλὰ νόθος Κρής ὁ Καλλέρ-
 γης ἐκεῖνος τείνει χεῖρα πρὸς τὸν Ἐνετὸν ἀρμοστήν, καὶ
 ἐνισχύει αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν ἀνάληγτος πρὸ τῶν βασάνων,
 ἅτινα ἐγωῖστικὴ πολιτικὴ αὐτοῦ παράγει κατὰ τοῦ λαοῦ,
 ὃς εὐελπὶς εἶχεν ἐμπιστευθῆ εἰς αὐτόν. Καὶ αἱ βάσανοι καὶ
 αἱ καταστροφαὶ αἱ διαδεξάμεναι τὰ κλέη τῶν ἐτῶν ἐκείνων,
 ἦσαν σπέρματα ἀναβλαστήσαντα μετὰ ἔτη οὐχὶ μακρὰ
 τοὺς ἥρωας ἐκείνους, τὴν θαυμαστὴν δυάδα τῶν ἀδελφῶν
 Ψαρομηλίγγων, οἵτινες ἐπὶ ἑξ ἔτη κατεσπάραξαν τῆς Ἐ-
 νετίας τοὺς σκύμνους καὶ τὴν αὐτόνομον σημαίαν τῆς Κρη-
 τικῆς ἐλευθερίας ἔπηξαν ἐπὶ τῶν φρουρίων πάντων τῆς
 νήσου καὶ πρὸ τῶν τειχῶν τοῦ πολιορκουμένου Ἡρακλείου.

Ἄλλὰ καὶ βραδύτερον, ὅτε σὺν τῷ χρόνῳ ὁ Ἑλληνικὸς
 τῆς νήσου χαρακτήρ συνεχώνευσεν εἰς ἐκυτὸν τῶν Ἰταλῶν
 ἐποίκων τὰ σμήνη, καὶ συνέπηξε γεννεὰν μεστὴν αἰσθη-
 μάτων εὐγενῶν, σημαία ἄλλη Κρητικὴ φέρουσα τὴν εἰκόνα
 τοῦ προστάτου τῆς νήσου καὶ εἰσηγητοῦ τοῦ χριστιανισμοῦ
 ἐν Κρήτῃ ἀποστόλου Τίτου ἐγίνετο τὸ ἔμβλημα τῆς Κρητι-
 κῆς Δημοκρατίας, ἣτις κατακερματίσασα τὰ ἔμβλήματα

τῆς Ἑνετικῆς, ἐξεδίωξε ταύτην ἐκ τῆς νήσου καταργή-
σασα τὰς Ἑνετικὰς ἀρχὰς, καὶ καθείρξασα τοὺς τυράννους
καὶ αἰμοχαρεῖς τῆς Ἑνετίας Δοῦκας. — Κρητικὴ Δημοκρα-
τία! — Ἀποκύημα ξένον καὶ ἀλλότριον τῶν παλαιτάτων
αἰσθημάτων τῆς Κρήτης. — Δημοκρατία τοῦ Ἁγίου Τίτου. —
Ἀποκύημα τοῦ μιγάδος ἐκείνου συναικισμοῦ, ὅστις ἀπομι-
μούμενος Ρώμην καὶ Βενετίαν ἠθέλησε νὰ καταρτίσῃ πο-
λιτείαν προσομοίαν ταῖς ἐκείνων, δοῦκας ἔχουσαν καὶ Συμ-
βούλια. — Ἄλλ' ἦτο ἀποτίναξις δεσμῶν μισητῶν, τῶν δεσ-
μῶν τῆς ἐπαράτου τυραννίδος καὶ ἐνεῖχεν ἀτμόσφαιραν
τῆς λατρευομένης Ἐλευθερίας, καὶ ἦτο λοιπὸν προσφιλεῖς
τοῖς πᾶσι καὶ εὐπρόσδεκτος.

Ἐλύθησαν τὰ δεσμὰ τὰ Ἑνετικά, ἀλλὰ δὲν ἔμειναν
ἐπὶ πολὺ τῆς δυσμοίρου Κρήτης ἐλεύθεραι αἱ χεῖρες. Ἡ
Δημοκρατία τοῦ Λέοντος ἐπέρχεται καὶ αὖθις, κατὰ τῆς
Δημοκρατουμένης αὐτονόμου νήσου, καὶ σχίζει τὴν ση-
μαίαν Τίτου τοῦ Ἀποστόλου, σπαράσσει, πνίγει, βα-
σανίζει, θανατώνει καὶ ἐξαφανίζει πᾶσαν Ἑλληνικὴν πνο-
ήν. Καὶ αἱ φωναὶ τῶν θυμάτων, καὶ τὰ πτώματα τῶν μυ-
ριονέκρων σφαγῶν, προσελκύουσι καὶ πάλιν ἐκ τῶν ἀνακ-
τόρων τῆς Ἐπιτρίτου, τὸ λάβαρον τοῦ Δικεφάλου ἀετοῦ,
καὶ ὑπ' αὐτὸ ὑφούμενον ἐπὶ τοῦ ὄροπέδιου τοῦ Λασηθίου
καλοῦνται πάντες, αἱ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος ἐπιπο-
θοῦντες.

Ἄρχων τῆς νήσου ἀνακηρύσσεται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον
αὐτῆς τοῦ Βυζαντίου ὁ Ἕλληγν Αὐτοκράτωρ, καὶ μόνον ἐν
Ἑρακλείῳ κυριαρχεῖ ἔτι τῆς Βενετίας ὁ φεδερὸς Δόγης. —
Καὶ ἦτο δεινότατος οὗτος τῆς Ἑνετοκρατουμένης Κρήτης
ὁ σπαραγμός. Ἡ ἐπανάστασις ἐκείνη ἀπεπνίγη, ἀλλὰ τὸ

αίμα ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀπεπνίγη ἦτο τοσοῦτον, ὥστε ἐλαχίστη ἐναπελείφθη ἐν τῇ νήσῳ ζωή. Οἱ παλμοὶ τῶν καρδιῶν ἐξησθένησαν, καὶ ἐπὶ ὀγδοήκοντα ἔξ ἔτη, διαρκῆς στεναγμὸς, ἦτο τῶν Κρητικῶν ὀρέων, τῶν κοιλάδων, πεδιάδων, καὶ φαράγγων ἢ ἠχώ. Καὶ ὁ στεναγμὸς οὗτος ἐξερράγη εἰς κεραυνὸν, ἀπὸ τῶν λευκῶν ὀρέων, ἀπὸ τῶν ὀρέων τῶν Σφακίων, ἀπὸ τῆς Ἰδῆς καὶ τῆς Δίκτης, κεραυνώσαντα ἐπὶ ἔτη ἱκανὰ τοὺς βρασπιστὰς Ἐνετούς.

Ἄλλὰ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, γόνιμον τῆς Κρήτης τὸ ἔδαφος προήγαγεν εἰς ὕψος καὶ εἰς πληθὺν δοχεῖα τῶν ἐθνικῶν ἰδεωδῶν, καὶ ἐμόρφωσε Κρήτας, τῆς γλώσσης τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφίας ὑπερόχους μύστας, καὶ ἐκαλλιέργησε τὰς ψυχὰς εἰς ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ ἐπερχομένου ἀγριωτέρου καὶ φοβερωτέρου κατὰ τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐχθροῦ, ὃν ἐξηγρίουν μισανθρώπου θρησκείας διδάγματα καὶ οὗ τοὺς ὄνυχας δὲν ἐλέπτυνε τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ἀγάπης ἢ οὐράνιος θρησκεία.

Ἡ προσωνομία Πατρὶς δὲν ἦτο λέξις κενὴ ἐν ταῖς στόμασι τῶν Κρητῶν. Ἐὰν παγκρατορικὴ τάσις τῆς Ρώμης, καὶ τῆς παγκοσμίου θρησκείας τοῦ χριστιανισμοῦ αἰ ἀνθρωπιστικαὶ ἀρχαί, αἰ κρατοῦσαι ἐν Βυζαντίῳ ἀπέπνιξαν τὴν συνείδησιν τῆς Πατρίδος ἐν τῇ λοιπῇ ἔθνει κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἐν Κρήτῃ ἢ Ἐνετικῇ δουλεία ἐξέθρεψε τῆς ἐλευθερίας τὸν διάπυρον ἔρωτα, ὃς ἐξέφυσε τὴν ἱερὰν τῆς Πατρίδος ἰδέαν.

Καὶ ἡ ἰδέα αὕτη, περιλαβοῦσα εὐρύτατα τὰ ὄρια τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος, προήγαγεν ἐν ταῖς κεφαλαῖς τοῦ Καντανολέου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν νέων ὀλετήρων τῆς ἐπὶ τῆς Κρήτης Ἐνετικῆς ἀρχῆς, τὴν σύλληψιν τῆς ἐνότη-

τος τῆς ἑλλης φυλῆς, καὶ ἐπεδιώχθη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν τούτων ἢ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Κρήτης ἀνάστασις τοῦ ὄλου ὑποδοῦλου Ἑλληνικοῦ γένους. Τοιαύτην ἀρχὴν ἐξεπροσώπει τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Καντανολέου ἢ σημαία, ἣτις ἐβάφη ἐν τοῖς αἵμασι χιλιάδων θυμάτων, καὶ ἐρρακώθη προστριβομένη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων καὶ καταστροφῶν, ὡς ἀπειργάζετο ὀπισθεν αὐτῆς ἐπερχομένη ἢ τρομερὰ τῶν Ἑνετῶν δύναιμις.

Ἄλλ' ἰδοὺ τὸν βρυχηθμὸν τοῦ Ἑνετικοῦ Λέοντος διεδέξατο τῆς αἰμοχαροῦς τίγρεως ἢ ἀγρία φωνή, καὶ αὕτη ἤδη συνταράσσει τῆς διαρκῶς κυμαινομένης καὶ σπαρασσομένης Κρήτης τὴν ζωὴν.

Τοῦρκος ἄρχει ἤδη τῆς νήσου, καὶ ἀγῶνες νέοι, καὶ διαπάλη καινὴ ἐγκαινίζονται ἐπὶ τῆς ταλαίνης κόρης τῆς Μεσογείου.

Ἐλευθερία ἢ θάνατος ἀντηχεῖ ἤδη ἐπὶ αἰῶνας ἐν τοῖς ἀδάτοις τῆς νήσου ὄρεσι.

Καὶ ἡ φωνὴ αὕτη ἦτο τὸ σύνθημα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔμβλημα αἱματηρῶν καὶ ἀκάρπων πολυχρονίων κατὰ τοῦ ἀλλοπίστου δορυκτῆτορος ἀγώνων.

Καὶ ὑπὸ τὴν φέρουσαν χρυσοῖς γράμμασι τὸν ἔρκον τοῦτον σημαίαν ἐτάσσοντο τῆς ἐλευθερίας τὰ βλαστήματα, καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς σημαίας ταύτης θαρραλέοι ἐμάχοντο κατὰ τῆς τουρκικῆς κιδάρως, καὶ προσεπάθουν ἀδιαφοροῦντες περὶ τῶν καταστροφῶν, ν' ἀποδιώξωσιν ἀπὸ τῆς νήσου τὸν ἐσημέραι ὀλεθριώτερον καθιστάμενον τύραννον, τὸν σφάζοντα καὶ ἐξιλαμίζοντα παῖδας ἀκάκους, τὸν βεδηλοῦντα ναοὺς, καὶ φθείροντα παρθένους, τὸν ἐρημοῦντα

τὴν χώραν, καὶ ρυπαίνοντα τῆς Πατρίδος τὸ πεφιλημένον ἔδαφος.

Καὶ παρῆλθον αἰῶνες γόνιμοι εἰς θυσίας, αἰῶνες γόνιμοι εἰς θύματα, ἀλλ' ἄγονοι καὶ στεῖροι εἰς πλήρωσιν πόθου ὀσημέραι διακαεστέρου ἐπιδεικνυμένου, καὶ ἐξωθοῦντος πάντοτε τὰ τὴν πατρίδα ἐλευθέραν ἐν ὀνείροις διαπλάττοντα τέκνα εἰς νέους ἀγῶνας, καὶ εἰς ῥοτὴν αἱμάτων κατακλύζουσαν ἤδη πᾶσαν τῆς Κρήτης σπιθαμὴν γῆς. — Ἐλευθερίαν ἢ θάνατον ἐπεδίωκον μυχόμενοι καὶ ἐπιτιθέμενοι, — Ἐλευθερίαν ἢ θάνατον ηὔχοντο πίπτοντες ἐν πολέμῳ, καὶ θνήσκοντες ἐν βασάνοις.

Καὶ ἐπέστη ἐκείνη τοῦ ἔθνους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἡ ἀνάστασις. — Ἐκ τῆς τέφρας, ἐκ τῶν ἐρειπίων, ἐκ τοῦ θανάτου, ἀνέστη εἰς ζωὴν νέαν. τοῦ ἔθνους μία γωνία, καὶ ἐκεῖ φυγοῦσα ἐνεθρονίσθη τῆς ἐλευθερίας τὸ φωτοδόλον Ἰνδαλμα.

Ἡ Κρήτη καὶ ἄλλαι χῶραι Ἑλληνικαὶ ἀφέθησαν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀγρίων τυράννων.

Κλίνει τὴν κεφαλὴν ἡ Κρήτη, καὶ εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς γωνίας ἐκείνης τῆς Ἑλληνικῆς ἀρκεσθεῖσα, ἕνα τοῦ λοιποῦ πόθου ἐκδηλοῖ, τὴν ἔνωσιν αὐτῆς πρὸς τὴν ἐλευθέραν ἐκείνην Πατρίδα. — Καὶ ἡ σημαία ἤδη τῶν διηνεκῶν κατὰ τοῦ ἀποτροπαίου Μουσουλμάνου τυράννου ἐξεγέρσεων καὶ ἐπιθέσεων μετασχηματισθεῖσα φέρει δύο μὲν καὶ αὐθις λέξεις, ἀλλὰ λέξεις ἱερας αὐταπαρνησίας, καὶ ἀπαραμίλλου ἡρωϊσμοῦ, λέξεις αἵτινες διεθέρμαινον καὶ ἐξωγοῦνουν, καὶ ἠλέκτριζον καὶ αὐτὰς τὰς ἀπεψηγμένας ὑπὸ τοῦ χρόνου πρεσβυτικὰς καρδίας, λέξεις πληρούσας ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ γυναῖκας καὶ ἀνδρας, καὶ καθιστώσας τυφλοὺς

καὶ φρενιτικούς πρὸ τῶν κινδύνων τοὺς Κρήτας πάντας.

Ἐνωσις ἢ θάνατος.

Ἴδου τῶν νέων Κρητικῶν ἀγώνων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος τὸ πρόβλημα.

Αὕτη εἶναι: ἡ ἱερὰ ῥήτρα, ἡ ἐπὶ αἰῶνα ὄλον συμβολίζουσα τῆς Πατρίδος τὴν ἐνότητα, ἡ γεννώσα τὴν ἀκατάβλητον ἐκείνην δύναμιν, ἥτις προὐκάλει νίκας καὶ θριάμβους καὶ τρόπαια, ἐνίσχυεν εἰς ἐγκαρτέρησιν, ἀπέψυχε τὴν καρδίαν ἐνώπιον τῶν ἐρημώσεων καὶ καταστροφῶν, ἀνύψου τὸν θάνατον εἰς δόξαν, καὶ μετουσίωνε τὴν θυσίαν εἰς καθῆκον.

Τὴν ῥήτραν ταύτην ὄρκοι περιβάλλουσι. Τὴν ῥήτραν ταύτην εὐλογίαι τῆς ἐκκλησίας καθαγιαζοῦσι καὶ ἡ ῥήτρα αὕτη πᾶσαν προσευχὴν χριστιανικῆς Κρητικῆς καρδίας ἐπὶ αἰῶνα ὄλον ἀναπληροῖ. Καὶ προσεύχονται βρέφη, καὶ προσεύχονται παῖδες, καὶ προσεύχονται ἔφηβοι, νεανίαι ἄνδρες γέροντες, καὶ δέονται ἅπαντες ἐπὶ αἰῶνα ὄλον μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εὐχὴν. — Ἐνωσιν ἢ θάνατον. — Καὶ ἐξέρχονται ἀπὸ τῶν ἐγκάτων τῶν σπηλαίων τῶν Κρητικῶν πνοαὶ τῶν εἰς ἀσφυξίαν ὑπὸ τοῦ τυράννου καταδεδικασμένων θυμάτων, πνοαὶ ὕστατοι. — Ἐνωσις ἢ θάνατος. — Καὶ ἀνέρχονται ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν ἀνασκολοπιζομένων καὶ ἀπαγχονιζομένων καὶ ἀπανθρακουμένων Ἑλλήνων χριστιανῶν Κρητῶν ὁ αὐτὸς στεναγμὸς — Ἐνωσις ἢ θάνατος. — Καὶ ἀπὸ τῆς Ἰδης καὶ ἀπὸ τῶν λοιπῶν τῆς Κρήτης ὀρέων ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν θάλασσαν καταχέεται φωνή — Ἐνωσις ἢ θάνατος. — Καὶ τῆς θαλάσσης κύμα ἄγριον τοῦ χειμῶνος, καὶ κύμα ἤρεμον τοῦ ἔαρος, καὶ βορρᾶς παγετώδης, καὶ νότος βίαιος, τὴν φωνὴν τῆς Κρήτης, τὸν πόθον τῆς Κρή-

τὴν χώραν, καὶ ρυπαίνοντα τῆς Πατρίδος τὸ πεφλημένον ἔδαφος.

Καὶ παρῆλθον αἰῶνες γόνιμοι εἰς θυσίας, αἰῶνες γόνιμοι εἰς θύματα, ἀλλ' ἄγονοι καὶ στεῖροι εἰς πλήρωσιν πόθου ὁσημέραι διακαεστέρου ἐπιδεικνυμένου, καὶ ἐξωθοῦντος πάντοτε τὰ τὴν πατρίδα ἐλευθέραν ἐν ὀνείροις διαπλάττοντα τέχνα εἰς νέους ἀγῶνας, καὶ εἰς ῥογὴν αἱμάτων κατακλύζουσαν ἤδη πᾶσαν τῆς Κρήτης σπιθαμὴν γῆς. — Ἐλευθερίαν ἢ θάνατον ἐπεδίωκον μηχόμενοι καὶ ἐπιτιθέμενοι, — Ἐλευθερίαν ἢ θάνατον ἠϋχοντο πίπτοντες ἐν πολέμῳ, καὶ θνήσκοντες ἐν βασάνοις.

Καὶ ἐπέστη ἐκείνη τοῦ ἔθνους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἡ ἀνάστασις. — Ἐκ τῆς τέφρας, ἐκ τῶν ἐρειπίων, ἐκ τοῦ θανάτου, ἀνέστη εἰς ζωὴν νέαν. τοῦ ἔθνους μία γωνία, καὶ ἐκεῖ φυγοῦσα ἐνεθρονίσθη τῆς ἐλευθερίας τὸ φωτοβόλον Ἴνδαλμα.

Ἡ Κρήτη καὶ ἄλλαι χῶραι Ἑλληνικαὶ ἀφέθησαν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀγρίων τυράννων.

Κλίνει τὴν κεφαλὴν ἡ Κρήτη, καὶ εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς γωνίας ἐκείνης τῆς Ἑλληνικῆς ἀρκεσθεῖσα, ἕνα τοῦ λοιποῦ πόθου ἐκδηλοῖ, τὴν ἔνωσιν αὐτῆς πρὸς τὴν ἐλευθέραν ἐκείνην Πατρίδα. — Καὶ ἡ σημαία ἤδη τῶν διηνεκῶν κατὰ τοῦ ἀποτροπαίου Μουσουλμάνου τυράννου ἐξεγέρσεων καὶ ἐπιθέσεων μετασχηματισθεῖσα φέρει δύο μὲν καὶ αὐτὴς λέξεις, ἀλλὰ λέξεις ἱερας ἀνταπαρνησίας, καὶ ἀπαραμίλλου ἡρωϊσμοῦ, λέξεις αἰτινες διεθέρμαινον καὶ ἐξωγόουν, καὶ ἠλέκτριζον καὶ αὐτὰς τὰς ἀπεψηγμένας ὑπὸ τοῦ χρόνου πρεσβυτικὰς καρδίας, λέξεις πληρούσας ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ γυναικας καὶ ἀνδρας, καὶ καθιστώσας τυφλοὺς

καὶ φρενιτικοὺς πρὸ τῶν κινδύνων τοὺς Κρήτας πάντας.

Ἐνωσις ἢ θάνατος.

Ἰδοὺ τῶν νέων Κρητικῶν ἀγόνων τοῦ παρελθόντος αἰῶ-
νος τὸ πρόβλημα.

Αὕτη εἶνα: ἡ ἱερὰ ῥήτρα, ἡ ἐπὶ αἰῶνα ἔλκον συμβολί-
ζουσα τῆς Πατρίδος τὴν ἐνότητα, ἡ γεννώσα τὴν ἀκατά-
βλητον ἐκείνην δύναμιν, ἥτις προὐκάλει νίκας καὶ θριάμ-
βους καὶ τρόπαια, ἐνίσχυεν εἰς ἐγκαρτέρησιν, ἀπέψυχε
τὴν καρδίαν ἐνώπιον τῶν ἐρημώσεων καὶ καταστροφῶν, ἀ-
νύψου τὸν θάνατον εἰς δόξαν, καὶ μετουσίωνε τὴν θυσίαν
εἰς καθῆκον.

Τὴν ῥήτραν ταύτην ἔρχοι περιβάλλουσι. Τὴν ῥήτραν
ταύτην εὐλογίαι τῆς ἐκκλησίας καθαγιαζοῦσι καὶ ἡ ῥήτρα
αὕτη πᾶσαν προσευχὴν χριστιανικῆς Κρητικῆς καρδίας
ἐπὶ αἰῶνα ἔλκον ἀναπληροῖ. Καὶ προσεύχονται βρέφη, καὶ
προσεύχονται παῖδες, καὶ προσεύχονται ἔφηβοι, νεανίαι
ἄνδρες γέροντες, καὶ δέονται ἅπαντες ἐπὶ αἰῶνα ἔλκον μίαν
καὶ τὴν αὐτὴν εὐχὴν. — Ἐνωσιν ἢ θάνατον. — Καὶ ἐξέρχον-
ται ἀπὸ τῶν ἐγκάτων τῶν σπηλαίων τῶν Κρητικῶν πνοαὶ
τῶν εἰς ἀσφυξίαν ὑπὸ τοῦ τυράννου καταδεδικασμένων θυ-
μάτων, πνοαὶ ὕστατοι. — Ἐνωσις ἢ θάνατος. — Καὶ ἀνέρ-
χονται ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν ἀνασκολοπιζομένων καὶ ἀ-
παγχονιζομένων καὶ ἀπανθρακουμένων Ἑλλήνων χριστιαν-
ῶν Κρητῶν ὁ αὐτὸς στεναγμὸς — Ἐνωσις ἢ θάνατος. —
Καὶ ἀπὸ τῆς Ἰδῆς καὶ ἀπὸ τῶν λοιπῶν τῆς Κρήτης ὀρέων
ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν θάλασσαν καταχέεται φωνή — Ἐνωσις ἢ
θάνατος. — Καὶ τῆς θαλάσσης κύμα ἄγριον τοῦ χειμῶνος,
καὶ κύμα ἤρεμον τοῦ ἔαρος, καὶ βορρᾶς παγετώδης, καὶ
νότος βίαιος, τὴν φωνὴν τῆς Κρήτης, τὸν πόθον τῆς Κρή-

της, τὸν στεναγμὸν τοῦ ἄλγους τῆς Κρητικῆς καρδίας —
Ἐνωσιν ἢ θάνατον — διακηρύττουσιν εἰς πάντα τῆς γῆς
τὰ πέρατα.

1840, 1857, 1866, 1878, 1889. 1896, 1897 εἶναι μέλη
μουσικὰ ἑναρμόνια μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μολπῆς — Ἐνωσις
ἢ θάνατος. — μολπῆς ἦν ἔψαλλον αἱ βαρύφωνοι τοῦ Ἄρκα-
δίου ὀλοκαυτώσεις καὶ αἱ ὑψίφωνοι τῶν βασανιζομένων
αἰχμαλώτων, καὶ τῶν ἐν δεινοῖς ἀνά τὰ ὄρη καὶ τὰς ὁπὰς
τῆς γῆς τῆς Κρητικῆς, ἐνδικοπαίδων γυναικοπαίδων
στοναχαί.

Ἄλλὰ τὸ σκότος τῆς Τουρκικῆς τυραννίας διέλυσαν οἱ
ἠλεκτρικοὶ φωστῆρες τῶν θαλασσίων τῆς Εὐρώπης κολοσ-
σῶν, ἀνάμικτοι πρὸς τὴν λάμψιν τῶν πυρπολουμένων πό-
λεων, καὶ ἠὼς ποθητῆ τῆς ἐλευθερίας ροδίζει ἤδη τῆς Κρή-
της τὸν ἀνέφελον οὐρανὸν, καὶ ἀνθ' ἡλίου προβάλλει τῆς
Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας τὸ τέκνον, τοῦ Βασιλέως τῶν ἐλευ-
θέρων Ἑλλήνων τὸν υἱόν. Ἐλλην Βασιλικὸς πρίγκηψ πε-
ριβεδλημένος Ἄρμοστοῦ τῶν Δυνάμεων στολὴν ἔρχεται ἵνα
φαιδρῶνῃ τὸν βίον καὶ ἐπουλώσῃ τὰς χαινούσας πληγὰς
τῆς δυσμοίρου Κρήτης, καὶ προλειάνῃ τῶν πόθων αὐτῆς
τῶν ἐθνικῶν τὴν πλήρωσιν. — Ἄλλ' ἢ Κρήτη ἐν συνεχεῖ ὁ-
νεῖρω πάντοτε διατελοῦσα, διαβλέπει ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ
Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς τὴν χαρίεσσαν μορφήν, καὶ τὸν Υἱὸν βλέ-
πουσα τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα ἐπὶ μᾶλλον ἐπιποθεῖ, καὶ τὸν
θάνατον ἀπαλείφουσα ἀπὸ τοῦ ἐμβλήματος αὐτῆς, ἐν εἰρη-
νικαῖς φωναῖς τὴν ἔνωσιν μόνην ἐπιζητεῖ ὡς τῶν διαιω-
νίων πόθων αὐτῆς τὴν τελείαν πλήρωσιν.

Τίνος ἡ φωνή ; Τίνος οἱ σπαραγμοί ; Τίνος οἱ ἀγῶνες
οὗτοι ; Ἀγῶνες διηγεκεῖς κατὰ πάσης ξενικῆς κυριαρχίας,

ἀγῶνες κατὰ πάσης ἀλλοεθνοῦς ἐπιδρομῆς, ἀγῶνες πεπληρωμένοι συνειδήσεως ἔθνικῆς, ἀγῶνες ἐν οἷς, εἰς πόθος διαφαίνεται, ὁ πόθος τῆς ἐνώσεως πρὸς τὸ λοιπὸν ἔθνος ; — Εἶναι φωνὴ θυγατρὸς ; Εἶναι φωνὴ ἀδελφῆς ; Εἶναι φωνὴ μητρὸς ;

Εἶναι φωνὴ θυγατρὸς ; Ἡ θυγάτηρ ἀποσπωμένη ἀπὸ τῶν ἀγκαλιῶν τῶν μητρικῶν κλαίει, δὲν ὀδυνᾶται, ἐνθυμεῖται τὴν μητέρα, ἀλλὰ λησμονεῖ ταύτην ταχέως ἐν ταῖς ἀγκάλαις προσφιλοῦς ὄντος, καὶ ἐν τῇ μορφώσει καὶ ἀναπτύξει ἀ'σθημάτων ἄλλων. — Καὶ τὸ ἄλγος τῆς θυγατρὸς ἐκ τῆς ὀδύνης τῆς μητρὸς δὲν παράγει σπαραγμὸν, ἀλλ' ἤρεμον, μέτριον δεσπόζει ἐπὶ βραχὺ τῆς υἱκῆς καρδίας, καὶ παρέρχεται ταχέως εἰς τὴν πρώτην μαρμαρυγὴν τῆς χάρας, ἐλάχιστα ἀποτυποῦν ἴχνη ἀναμνήσεως. — Ἐὰν πάσχη ἢ μήτηρ, ἐὰν στερήσεις μαστίζωσιν αὐτὴν, ἐὰν νόσος ἐξαντλή σῶμα κατεσκληρὸς μητρὸς σεβαστῆς, ἢ θυγάτηρ πρόθυμος παρέχει ἀρωγὴν, ἀλλὰ δὲν χωρίζεται ἀπὸ τῶν συνεχόντων ταύτην δεσμῶν, ἵνα προσέλθῃ καὶ συναγῆσθαι τὴν τύχην αὐτῆς πρὸς τὴν τύχην πασχούσης μητρὸς.

Εἶναι φωνὴ ἀδελφῆς ; — Ἄλλ' εἶδον πολλάκις ἀποχωριζομένους ἀδελφοὺς καὶ οὐδεμίαν διέγνων ἐν τῷ ἀποχαιρεισμῷ ὑπερβολὴν ἀγάπης, πολλὴν δὲ τὴν ψυχραιμίαν, καὶ οὐχὶ σπανίως τὴν ἀδιαφορίαν. — Εἶδον διασπωμένην τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην, καὶ ἀδελφοὺς στενώτατα συνδεδεμένους ἐπιλανθανομένους ἀλλήλων καὶ προσκολλημένους εἰς ὄντα ξένα, καὶ ἐν τοῖς περισπασμοῖς καὶ ταῖς μερίμναις τῆς ζωῆς ἐξωθουμένην τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην, καὶ αἰσθήματα ἄλλα ἀναβλαστώνοντα ἐν ταῖς ἀδελφικαῖς καρδίαις.

Ἄλλ' ἠκούσατε! φωνὴ ὀξεῖα φωνὴ πλήρης στοργῆς καὶ ἄλγους, πλήρης κινδύνου καὶ τρόμου, πλήρης μερίμνης καὶ πόθου **τὸ παιδί μου**— ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν μου.— Στρέφω τὸ βλέμμα καὶ βλέπω γυναῖκα παλαιούσαν μετὰ δυνάμειος κατ' ἐκείνων, οἵτινες τέκνον ἀσθενὲς ἀποσπῶσιν ἀπὸ τῶν ἀγκαλιῶν αὐτῆς. — Πιέζει τὴν καρδίαν αὐτῆς, ἥτις ταχύτατα παλλομένη ζητεῖ νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς δυστυχοῦς, περιστρέφεται ὡς ὄφις, καὶ αἱ τρίχες αὐτῆς ἀποσπῶμεναι κρέμανται ἀπὸ τῶν δακτύλων αὐτῆς. — Ἀπομακρύνεται ἀπαγόμενος ὁ παῖς, καὶ τὸ βλοσυρὸν βλέμμα τῆς γυναίκος δὲν ἀποσπᾶται ἀπὸ τοῦ ὀρίζοντος ὅστις ἔκρυψε τὸ πλάσμα ἐκεῖνο. Καὶ ἡ ἀγωνία τῆς δυστυχοῦς ἐπιτείνεται, καὶ ἡ ἀγωνία ἐξακολουθεῖ ἀμείωτος ἀδιάλειπτος. — Ἐὰ δάκρυα πάντοτε τὰ αὐτὰ, θολοῦντα διαρκῶς τοὺς πλήρεις ὀδύνης καὶ θλίψεως, καὶ ἀπογνώσεως ὀφθαλμούς. Παρέρχονται ἡμέραι παρέρχονται ἔτη, καὶ ἡ δύσμοιρος θλίβεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὁσημέραι, καὶ ἡ ἀναπνοὴ μεταβάλλεται εἰς στεναγμὸν, καὶ τὸ δάκρυ εἰς τροφήν. — Εἶναι ἡ μητρικὴ ὀδύνη ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τέκνου. — Ἄλλ' ἴδου καὶ δάκρυα ἤρεμα καὶ πρόσωπον τεθλιμμένον καὶ ἀπενθές, καὶ ἀνάμνησις συνεχῆς ἀλλ' ἤρεμος καὶ πικρὰ. — Εἶναι ἡ πραεὶς λύπη μητρὸς ἐπὶ ἀποχωρισμῶν εὐτυχούσης κόρης. — Καὶ εἶπεν. Ἰδοὺ ἡ φωνὴ τῆς φιλιότητος μου Κρήτης.

Εἶδετε τὴν ἀγωνίαν καὶ τὴν ἀνίατον πληγὴν τῆς Κρήτης ἀπεσπασμένης ἀπὸ τοῦ λοιποῦ ἔθνους. Παραβάλλετε ταύτην πρὸς τὴν λύπην θυγατρὸς ἀποσπωμένης ἀπὸ τῆς μητρὸς πρὸς τὴν στενοχωρίαν ἀποχωριζομένων ἀδελφῶν, πρὸς τὸ ἄλγος τῆς μητρικῆς καρδίας, ἣν ἔχει τρώσει τέκνον χωρισμὸς καὶ εἶπετε πρὸς τίνα τούτων εἶναι ἀξία νὰ

παραβληθῆ τῆς Κρήτης ἢ διαρκῆς ἔθνικῆ ἀγωνία;— Ὁ πόθος αὐτῆς ὁ ἔθνικὸς ἀφ' ἧς ποῦς ἀλλοεθνῆς ὑπεδούλωσε τὴν χώραν αὐτῆς εἶναι τῆς αὐτῆς πάντοτε ἐντάσεως τῆς αὐτῆς διαρκείας, τῆς αὐτῆς ἐπιμονῆς. Δὲν ἀποδειλιᾷ πρὸ τῶν δυνάμεων τῶν ἀντιπάλων, παλαίει ἀπελπὶς, εἰς ἐν πάντοτε ἀφορῶσα, εἰς τὴν ἔνωσιν αὐτῆς πρὸς τὸ λοιπὸν διεσπαρμένον ἔθνος.— Καταστροφαί, ἐρημώσεις, διωγμοί, βάσανοι ἐπιτείνουσι τὰς φωνάς— Ἐλευθερίαν ἢ θάνατον.— Ἐνῶσιν ἢ θάνατον.— Ἐδουλώθησαν καὶ χῶραι ἄλλαι Ἑλληνικαί. Ἀπεσπάσθη καὶ ἄλλη γῆ ἀπὸ τοῦ ἠλευθερωμένου κέντρου ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἀλλοιωθῆ ἢ συνειδησις ἢ ἔθνικῆ τῶν χωρῶν ἐκείνων, οὐδεμία ποτέ ἐξεδηλώθη ταραχὴ ἐν αὐταῖς, οὐδὲ φωνὴ ἄλγους, οὐδὲ φωνὴ ἐκδηλοῦσα πάθον διάπυρον πρὸς τὴν ἔθνικὴν ἐνότητα ἠκούσθη ποτέ.

Καὶ ἡ ἐκδήλωσις ἐκείνη τοῦ πόθου δὲν λήγει ὅτε λήγουσι καὶ τῶν βασάνων ἢ πληθῶς, καὶ τῆς τυραννύσης ἀλλοπίστου καὶ ἀλλοεθοῦς ἢ ἐπὶ τῆς Κρήτης ἀρχῆς.— Ἡ ἐκδήλωσις τοῦ αὐτοῦ πόθου ἐξακολουθεῖ καὶ ὅτε ἥλιος ὁμογενῆς ἀνέτειλε διαθερμαίνων τῆς νήσου τὴν ἀτμόσφαιραν. Καὶ ἔλευθέρα ἡ Κρήτη δὲν σιωπᾷ δὲν ἡρεμεῖ, ἀλλ' ἐπιτείνει τὰς φωνάς, ἐπιδιώκουσα καὶ σήμερον ἔτι τὴν πρὸς τὸ ἔλεύθερον ἔθνος ἔνωσιν.

Πρὸς τίνα λοιπὸν ὀδύνην προσομοιάζει τῆς Κρήτης ἢ ἔθνικῆ ὀδύνη;— Πρὸς τίνα;— Πρὸς τὴν ὀδύνην τῆς ἀπὸ τοῦ τέκνου ἀπεσπασμένης μητρικῆς καρδίας.— Καὶ ἐὰν τὴν γυναῖκα μητέρα καθιστᾷ οὐχὶ τῶν τέκνων ἢ ἀπόκτησις μόνον, ἀλλὰ τῶν αἰσθημάτων τῶν μητρικῶν ἰδίως ἢ ἐκδήλωσις, καὶ τὴν Κρήτην τὴν ἔχουσαν προσομοίαν ἐκδήλωσιν

αισθημάτων ἔθνικῶν μητέρα καθιστᾷ τῆς μητρικῆς καρδίας αὐτῆς ὁ παλμός.

Εἶναι μήτηρ ἡ Κρήτη τῆς ἔθνικῆς Συνειδήσεως, μήτηρ τῆς ἰδέας τῆς ἐλευθερίας ὡς εἶναι μήτηρ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία, τοῦτο μαρτυρεῖ τοῦ ἔθνικοῦ αἰσθήματος τῆς Κρήτης ἡ μελέτη, τοῦτο βεβαιοῖ ὁ ἐκ τῶν ἐγκάτων αὐτῆς καθ' ἑκάστην ἐκσκαπτόμενος παλαιάτος ἐκεῖνος ἀνθρωπισμός, ὁ ἐκ Κρήτης διὰ τῶν νήσων πρὸς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ἐκδραμών. Τοιαύτη ἐκδήλωσις ἀγάπης καὶ στοργῆς δὲν παραδύλλεται πρὸς τὸ ὀλιγόβιον τῆς υἱικῆς πρὸς τὴν μητέρα στοργῆς τῆς κόρης. οὐδὲ πρὸς τὴν ψύχραιμον τῶν ἀδελφῶν ἀγάπην, ἀλλὰ πρὸς τὴν μεγάλην, τὴν ἀμέτρητον, τὴν συνεχεῖ καὶ διαρκῆ τὴν φλεγμαίνουσαν μητρικὴν πρὸς τὰ τέκνα ἀγάπην τῆς ἀπ' αὐτῶν ἀπεσπασμένης μητρός.

Οὕτω καὶ μόνον οὕτω δύναται νὰ ἐξηγηθῇ τῆς Κρητικῆς ἱστορίας τὸ μυστήριον. — Εἶναι μήτηρ τῆς Ἑλλάδος ἡ Κρήτη, καὶ ὡς μήτηρ ἐπιποθεῖ μὴ δυναμένη νὰ ζήσῃ κεχωρισμένη ἀπὸ τῆς θυγατρὸς καὶ τῶν θυγατέρων νὰ συνταυτισθῇ πρὸς τὰς τύχας αὐτῶν, καὶ ὡς μήτηρ θέλει ἵνα μετ' ἐλευθέρας κόρης ἐλευθέρα καὶ αὐτὴ νὰ συζῇ, ἐπιδιώκουσα τὴν ὅλην ἐνότητα τοῦ ἔθνους. Καὶ τὸν πόθον τοῦτον ἔν καθηγίασαν μυριάκις θυσίαι ὑπεράνθρωποι, καὶ ἐνεσάρκωσαν ἐν τῇ ὄντοτι τῆς Κρήτης αἰῶνες πολλοὶ ἀγώνων καὶ διαπάλης, καὶ διωγμῶν, εἰς οὓς ἐπίκουρος προσήρχετο πάντοτε τῶν θυγατέρων ἡ ἀρωγὴ, ἀδύνατον νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν καρδιῶν τῶν Κρητικῶν, ἐλευθερία καὶ χαρά. — Τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας, ἡ θερμαίνουσα ζωτικὴ φλόξ τῆς ἐλευθερίας δὲν ἐκλύουσι τῆς Κρητικῆς καρδίας

τὸν μῦθον· ἀλλὰ τὸνοῦσιν αὐτὸν ἐπὶ μᾶλλον, καὶ αὐξάνουσι τοὺς παλμοὺς καὶ τὸ αἷμα οὕτως ἐκτοξεύεται μετὰ δυνάμει πολλῆς, καὶ ἐνισχύει πᾶν ὅ,τι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τοῦ Κρητὸς ψυχὴν ἀπαιτεῖται ἵνα ἐκδηλωθῶσιν ἐντονώτερον οἱ κατισχύοντες ταύτης ἔθνικοι πόθοι. — Φιλόστοργος μήτηρ τῆς Ἑλλάδος ἢ Κρήτη διακαῶς ποθεῖ ἐαυτὴν καὶ τὴν θυγατέρα νὰ ἴδῃ ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν στέγην τῆς ἐθνικῆς σημαίας, ἣτις εἶναι ἴδια αὐτῆς σημαία, σημαία ἣτις ὑψωθείσα ὑπὸ τῶν Καλλεργῶν ἐνεθουσίασε κατὰ τὸν ἀγῶνα ἐκεῖνον τὰ στήθη τῶν Κρητῶν. Φιλόστοργος μήτηρ τῆς Ἑλλάδος ἢ Κρήτη ἡδέως διακρατεῖ ἐν τῇ μνήμῃ τῆς πεφιλημένης καὶ εὐτυχοῦς θυγατρὸς τὸ ἵνδαλμα καὶ αἰσθάνεται διαρκῶς παλλομένην τὴν μητρικὴν καρδίαν ὅταν πνοὴ ἀνέμου φέρῃ πρὸς αὐτὴν τῆς θυγατρὸς τὸ ἄρωμα, ὅταν μέλη τῆς θυγατρὸς προσπελάζουσι πρὸς αὐτὴν, προσκομίζοντα αὐτῇ τῆς θυγατρὸς ποθητὰ μηνύματα. — Φιλόστοργος μήτηρ τῆς Ἑλλάδος ἢ Κρήτη δεξιούται καὶ ὑμᾶς σήμερον χαίρουσα, καὶ χαιρετίζει ἐν ὑμῖν τὴν μορφὴν πολυποθῆτου θυγατρὸς, πρὸς ἣν ἡ ἔνωσις ἔσεται πραγμάτων οὐρανοῦ διακαιονίου. Ἐπανερχόμενοι ἐκεῖ, ἐνθα ἡ ἐλευθερία ἔχει στήσει τὸν θρόνον αὐτῆς τὸν Ἑλληνικόν. προσάγαγετε αὐτῇ τοὺς παλμοὺς τῶν καρδιῶν ἡμῶν, καὶ βεβαιώσαθε αὐτὴν ὅτι ἐν Κρήτῃ ἢ συνείδησις τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, βλάστημα οὐσα Κρητικόν, παραμένει πάντοτε ἡ αὐτὴ, καὶ ὅτι ἡ Κρήτη μὴ δικαιομένη ἤδη νὰ ἐπιδιώκῃ τὸν θάνατον θὰ ἐπιδιώκῃ πάντοτε ζῶσα τὴν ἔνωσιν, ἡγέτην ἔχουσα ἐν τῷ νέῳ τούτῳ εἰρηνικῷ ἀγῶνι, τὸν Ἑλληνα τὴν καρδίαν καὶ τὸ φρόνημα, τὸν θαλερὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου Υἱόν, τὸν Βασιλόπαιδα Γεώργιον.

Ὁ παρὼν Λόγος ἐξετυπώθη δαπάναις τῶν
μελῶν τῆς διοργανωτικῆς τῆς ἐκδρο-
μῆς Ἐπιτροπῆς, ἐκ τῶν κ. κ.

ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΡΟΔΙΝΟΥ
ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΔΟΥΚΑΚΗ
ΕΜΜ. Δ. ΜΑΛΑΓΑΡΔΗ
ΘΕΟΔ. Σ. ΦΙΝΤΙΚΑΚΗ
ΜΙΧ. ΣΤΥΛΙΑΝΑΚΗ
ΠΑΝΤ. ΑΝΙΤΣΑΚΗ



15









